

Seyyed Hossein Nasr

A SZÚFIZMUS HATÁSA A TRADICIONÁLIS PERZSA ZENÉRE*

A spiritualitás és az iszlám művészet közötti kapcsolat nagy intenzitással és tisztasággal jelenik meg a klasszikus perzsa zenében, az iszlám világ egyik legfontosabb és legősibb zenei tradíciójában. Mint minden szellemi természetű művészet, a tradicionális perzsa zene is a csend szülötte. Békéje és nyugalma a formák és jelenségek világában, a hangok keretei közt fejezi ki az örök igazságot, amely igazság túl van minden formán, meghatározottságon és sajátosságon. E zene a szellemi világ csendjét és derűjét festi rá a formák világának arcára. Minden melodikus hang gyökere a csend e végtelen világának mélységében ölt alakot, abban a világban, ami bár túl van minden hangon, mégis minden hang ennek életfakasztó hatalmából nyeri létét.

Az ember a csend két világa közé helyzetetett, amelyek bizonyos értelemben kétértelműségbe és ismeretlenségbe burkolóznak előtte. Az első a születés előtti, a második a halál utáni állapot. Közöttük az emberi élet egy perc, amely, mint egy hirtelen kiáltás, rövid pillanatra darabokra töri a végtelen csendjét, hogy aztán újra eggyé váljon vele. De az elmélyült szemlélő számára feltárulhat, hogy ami az ember előtt mint semmi vagy mint csend jelenik meg – nevezetesen a földi életen túli állapot –, az tiszta lét, és ami létnek tűnik – az élet röpké percei ebben az anyagi univerzumban –, az ennek a transzcendens létnek a tükörképe és árnyéka csupán. Az ember élete is csak zaj és lárma az örök csendhez mérve, ami minden zene közt a legmélyebb zene. E világban való életünk csak akkor nyer értelmet, ha összeköttetést találunk e csennel, s ha a külső világ zaja és kavalkádja az ember benső dimenzióinak elbűvölő dalába oldódik át.

A szúfizmussal a csendbe, amely az ember lényének középpontjában rejlik; a csendbe, ami a zene legszebb formája, és amit csak a bölcsek képesek meghallani. Minden igazán értelemmel bíró cselekvés és tevékenység forrása e csend, s az élet, az emberi lét gyökere is egyben. A szúfizmussal az Isten kegyelméből fakadó istenhit, amelynek az iszlám Kinyilatkoztatás a szíve. Egy kulcs, amelyet az ember azért kapott, hogy általa felnyithassa saját egzisztenciájának titkát, s birtokba vehesse azt az elfeledett és megtagadott kincset, amelyet saját lényébe rejt. Ah-

* Forrás → *Axis Polaris. Tradicionális tanulmányok* (Budapest), 4. szám (2000), p. 65–72.
Fordította Nagy Csaba.

hoz nyújt eszközt, hogy az ember megismerje önmagát, önmagán keresztül pedig Istent. Önmagunk megismerése csak a szellemi ösvény doktrínáinak és módszereinek segítségével érhető el: ezek révén halhat meg az, akit az ember illuzórikusan önmagával azonosít, s éledhet újra valódi önmagunk. A szúfizmus ama csendbe és békébe mutat utat, amely az ember lényének középpontjában rejlik, és amely mindig és mindenütt megidézhető. Megszabadíthatja őt élete eseményeinek hömpölygő viharától és a külső világ lárájától, anélkül, hogy le kellene mondania a világról. A szúfizmusban az ember egy benső átalakulás révén szabadul meg, ami itt és most, a normális élet keretein belül megy végbe. Eme átalakulás eredményeként képessé válik arra, hogy a mindennapi élet lárájára fölött meghallja minden lény benső zenéjét – az örökkévalóság csendjének muzsikáját.

Igazságait kifejezendő a szúfizmus minden legitim eszközt képes felhasználni, és ezeket mindenkor fel is használta: a szövéstől az íjazásig, az építészettől a zenéig, a logikától a tradicionális teozófiáig (*hikmat-i ilāhī*). Célja az, hogy az embert a formák világából a szellem világába vezesse. De mert az ember a formák világában él, és a szellemi ösvény elején még nem képes ettől elszakadni, a formák világát hívja segítségül, hogy figyelmét a szellemi világra terelje.

A forma egyrészt a szellemi világ fátyla, másrészt szimbóluma. Egy létra, amely összeköti a formát a lényeggel. Amint a költő Aḥwadī Kirmānī mondta:

*Fizikai szememmel a formára (šūrāt) tekintek,
Mert a formában ott a Szellem (ma'nā) nyoma.
Ez itt a formák világa, s mi formákban élünk;
A Szellem csak a formákban válhat láthatóvá.*

Csak keveseknek adatik meg, hogy materiális és formális támaszok nélkül tudjanak elszakadni az anyagi világtól (*tajarrud*). A legtöbb ember, aki birtokolja a szellemi élethez elengedhetetlen képességeket, a szellem világát csak a formán keresztül képes elérni. Hogy a forma e feladatra alkalmas legyen, a tradicionális művészetnek oly áttetszővé és átlényegültté kell csiszolnia, hogy a sokszereűségéből fakadó sötétségét és homályát eloszlatva, mint egy tükör, a szellemi világ szépségét jelenítse meg. Lehet az egy építészetben alkalmazott geometriai alakzat, a festészetben vagy kalligráfiában alkalmazott minta vagy egy melódia. A szúfizmus mindezt a lehetőséget felhasználta és mély hatást gyakorolt az iszlám művészet csaknem minden területére.

A tradicionális művészetek közül a zenét kitüntetett hely illeti meg, mint-hogy más művészetekhez viszonyítva megjelenítési formái a legkevésbé materiálisak, ebből adódóan jóval közvetlenebbül kapcsolódik a szellemi esszenciák

(*mujarradāt*) világához. Nem véletlen, hogy a hinduk úgy tartják, a zene az a művészet, amit az Ég legelőször adott át az embereknek, és az sem véletlen, hogy a muszlim gnosztikusok (*'urafā'*) a zenét tartották a legjobb eszköznek, hogy a legrejtettebb isteni misztériumokat kifejezzék. Jalāl al-Dīn-Rūmī szavait tolmácsolva: a tradicionális zene Isten és ember (*asrār-i alast*) örök szövetségének misztériumait fejezi ki a melódia fátylában.

Bár az ember otthona a transzcendens világban van, szellemét a földi testhez köti egy talizmán, amelynek titkát csak Isten ismeri; ezért életét itt, e lenti világban kell élnie. De a szellem mindig emlékszik eredeti lakhelyére, első otthonára, és az ember minden törekvése, hogy tökéletessé váljék – még ha e vágy csak az anyagi világra korlátozódik is –, ebben az emlékezésben gyökerezik. A transzcendens világban az ember szelleme egy olyan véget nem érő koncert hallgatója volt, amely harmóniáját és szépségét e világtól nyerte és ennek volt része. A tradicionális zene révén a szellem testi börtönében ismét emlékezni kezd eme eredeti otthonára. A talizmán, ami testhez köti, összetörhető, s így a szellem madara, ha csak pillanatokra is, kitérhet szárnyait, hogy a szellemi világ határtalan tereiben szárnyaljon, és hogy részesüljön az örömben és ekstázisban, amely e világ egyik lényegi arculata. Sa'd al-Dīn Ḥamūyah szavaival:

*Midőn a szív a szellemi koncertet (samā') hallgatja,
A Kedvest ismeri fel benne,
s a lélek így az isteni Misztériumok lakhelyére emelkedik.
A melódia mint paripád emeli fel örömtias lelked
a Barát világába.*

Aki elérte a szellemi tökéletességet, annak természetesen már nincs szüksége semmilyen paripára vagy hordozóra, mert magában hordozza a szárnyalás képességét. De amíg ezt az állapotot el nem éri, addig a szellemi természetű zene – ilyen Perzsia tradicionális zenéje is – az egyik legmegfelelőbb eszköz lehet, hogy az arra alkalmas személyt felébressze a feledékenység (*ghaflah*) álmából. A szúfizmusz megőrizte az ókori Perzsia zenéjét és sok más formához hasonlóan addig csiszolta és tökéletesítette, míg az megfelelő eszközzé nem vált céljai eléréséhez. Ezért ha e zenének az ember lelkére gyakorolt hatását nézzük, eltörpül eredetének kérdése, az, hogy vajon a barbadi iskolára vagy egészen az akhaimenidák korára nyúlik-e vissza. Ami lényeges, hogy a szúfizmusz át tudta hatni, és abba az irányba tudta átlényegíteni, hogy egy olyan benső és szellemi dimenzióval egészülhetett ki, ami az arra alkalmas személy szellemét egyesíteni képes a Kedves-sel.

A tradicionális perzsa zene és a szúfizmus kapcsolata nem esetleges, és nem tehetjük meg azt, hogy pusztán történelmi összefüggéseit vesszük észre. E kapcsolat sokkal mélyebben gyökerezik, és elsősleges szerepe van e zenének a hallgatóra tett hatásában. Hogy ebben a kérdésben világosan lássunk, szót kell ejtenünk a szellemi út (*sayr wa sulūk*) állomásairól. Bár a szúfizmusban sokféleképpen írják le és fejtik ki az Istennel való egység útját, mégis három fő állomásban lehet összefoglalni: az első az „összehúzóadás” (*qalbd*) állomása. Ebben az emberi lélek bizonyos aspektusainak meg kell halniuk. Ez az állomás az aszketizmussal és a jámborsággal áll összefüggésben, valamint az isteni igazságosság és fenség megnyilatkozásával, a teofániával (*tajalli*). A második állomás a „kitágulás” (*bast*). Ebben az emberi lélek egyik aspektusa odáig terjeszkedik, hogy az ember léte túllépi saját korlátait, s felöleli az egész univerzumot. Ez az ember S’adival mondhatja:

*Örömmel telt vagyok e világban,
Mert a világ örömmel telt Benne.*

Ez az állomás a boldogsággal és az ekstázissal áll összefüggésben, és az isteni szépség és kegyelem megnyilvánulása. A harmadik állomás az igazsággal való egyesülés (*wiṣāl bi’l-Ḥaqq*), ami a kialszás (*fanā*) és a változatlanság (*baqā*) állapotainak elérése révén valósul meg. E szinten a gnosztikus az összes többi állapoton (*ahwal*) és állomáson (*maqāmāt*) túljutott, s immár megérett a Kedves arcának kontemplálására. Leplezetlen világossággal látja azt, amiről Isfahani Hātif így ír:

*Egy Ő, s rajta kívül semmi nincs:
Nincs más Isten, csak Ő.¹*

A zene csak a második és harmadik állomással áll összefüggésben. Az isteni törvény, avagy a *Sharī’ah* – amely a vallási kötelemkről, tilalmakról és az isteni igazságszolgáltatásról rendelkezik – ezért tiltja a zenehallgatást, s e tilalom alól csak a fent említett ritka esetek kivételek, s természetesen a zenei melódia legmagasabb és legtisztább formája, a szent Korán verseinek recitálása. A szúfizmusban, az iszlám szellemi ösvényén a zene soha nem volt tiltva, mi több, némely renden belül, például a Mawlawiyyahban és a Chishtiyyahban kiemelt jelentőséggel bírt.

¹ Ez a vers Hātif híres *tarij’ bandj*ának, a szúfizmus egyik leghíresebb költeményének „refrénje”, amelyet E. G. Browne fordított angolra, s a *Literary History of Persia* című könyvében jelentet meg (Cambridge, 1924, 292–297. oldal).

Korunk tradicionális perzsa zenéje az iszlám tanításokban gyökerezik, amelyek a zenét a szellem világának mélységei felé fordítják. Az európai zene az utóbbi két évszázad óta arra próbál kísérletet tenni, hogy anélkül érje el az előbb említett három állomás közül a másodikat, hogy az elsőt, tehát az aszketizmus, a jámborság és a világtól való elszakadás állapotát előzetesen elérte volna; a lelket így egy olyan irányba nyitja meg, ami a legtöbb esetben híján van minden szellemi hatásnak; Perzsia és általában az iszlám területek tradicionális zenéje ezzel szemben az első fázison alapul. Ugyanez Észak-India zenéjére is igaz, amit nagyrészt szúfik komponáltak és adtak elő, s amelynek egészen napjainkig elmenően a legnagyobb mesterei, mint Riḏā Qulī Khān, ‘Ala’uddīn Khān vagy Bismillāh-Khān, muszlimok voltak. A tradicionális iszlám zene mélysége, amely az embert kiemeli az anyagi világból és létének gyökereit a szellem világába helyezi át, abból fakad, hogy akik ezt a zenét komponálták és előadták, már megvalósították az elszakadás szintjét, és a szó gnosztikus (*‘irfāni*) értelmében vett szellemi állapotok (*hāl*) birtokosai.

Amint Rūzbahān Baqlī már idézett szavaiból kitűnt, a szúfik teljesen tisztában voltak a fentebb említett tényekkel, és úgy tartották, csak azok hallgathatnak zenét és „szellemi koncerteket” (*samā*), akik már túljutottak a lélek fejlődésének azon első szintjén, ami az állati szenvedélyek megfékezéséből áll. Ghazzālī *A boldogság alkímiája* című könyvének (*Kīmīyā-yi sa’ādat*) egyik fejezetében, amelynek a „Vita a zenehallgatásról, és annak kifejtése, hogy mi megengedett és mi tilos” címet adta, a következőket írja:

Tudd, hogy a magasztos Isten kegyelméből az ember titkot hord szívében, amely rejtve van, mint vasban a tűz. Ahogy a tűz titka megnyilvánul és nyilvánvalóvá válik, mikor a vashoz követ ütnek, úgy egy kellemes és harmonikus zene hallgatása az ember esszenciáját éleszti fel, és valamit létrehoz az emberben, anélkül hogy ő ebben tevékenyen részt venne. Ennek oka, hogy kapcsolat van az ember szívének esszenciája és a transzcendens világ közt, amit a Szellemek világának (arwāh) neveznek. A transzcendens világ a báj és szépség világa, a báj és szépség forrása pedig nem más, mint a harmónia (tanāsuh). Minden, ami harmonikus, e világ szépségét nyilvánítja meg, mert minden báj, szépség és harmónia, mi e lenti világban érzékelhető, ama túlnani világ bájából és szépségéből fakad.

Ezért a kellemes és harmonikus dal bizonyos hasonlóságot mutat a túlnani világ csodáival, s mint ilyen, újraéleszti a szívet, felélénkíti (ḥarakat) és vággyal tölti meg – meglehetően mindeközben az ember nem látja át, mi történik vele. Annak a szívnek az igazsága ez, amely egyszerű, s ment mindannak a szeretetétől és vágyától, mi érinti. Ha nem szabad tölük, s rabja valaminek, akkor ez a valami fog megéledni benne, s tűzzé válik, amely lángra lobbán. A zenehallgatás (samā) azok számára fontos, akiknek szívében az istenszeretet uralkodik, mert akiknek szíve a hiábavalóságok szeretetével telt, azokban a tűz megszállárdul, és minthogy a zene halálos mérég számukra, tiltva van.²

² Ghazzālī: *Kīmīyā-yi sa’ādat*. Szerkesztette: Aḥmad Ārām. Teherán, 370. o.

A szúfik csak azoknak engedték meg, hogy részt vegyenek a szellemi koncerten, akik erre alkalmassá váltak, vagyis akik kiszabadultak az anyagi világ vonzásának örvényéből. S'adi szavaival:

*Nem árulom el, ó testvér, a szellemi koncert értelmét,
Míg nem tudom, ki az, ki hallgatja.
Aki a Szellem tornyáról kezdi meg röptét,
Az angyalok nem akadályozzák szárnyalását,
Am ha ő a tévedések, hiábavalóságok és a színjátékok embere,
Elméjében a gonosz nyer hatalmat.
A rózsát kitepi a hajnali szél, de
Nem a fatörzset; ezt csak a fejsze döntheti meg.
A világ zene, ittasság
És lángolás; de mit lát a vak, ha tükörbe néz?*

A szúfizmus hatása a tradicionális perzsa zenére mindenekelőtt abban a tényben nyilvánul meg, hogy a szúfizmus a zenét egy olyan hordozóvá tette, amellyel a szellem a transzcendens világba emelkedhet – bár e lehetőség csak azok számára nyitott, akik előzőleg nem riadtak vissza az aszketizmus és szellemi fegyelem nehézségeitől, amely első szinten a jámborság és az istenfélelem. Ezért akik e zenét úgy élvezik, hogy e szinten nem jutottak túl, azok sohasem érhetik el a transzcendens világ végtelenjét, és ha lelkük eme égi zene segítségével meg is kezdi röptét, amint véget ér a zene, azonnal visszazuhannak, és nem tudják fenntartani szellemi állapotukat. Sokan vannak olyanok, akik ahelyett, hogy a zenét a szellemi világba való emelkedés eszközeként tekintnék, pusztán részegítő szerként használják, amellyel néhány pillanatra elmenekülhetnek a világ nehézségei és megpróbáltatásai elől.

Egy zenész csak akkor képes megfelelőképpen előadni e zenét, ha meg tud feledkezni önmagáról, hiszen e zenét olyan emberek komponálták, akik szellemi állapotok birtokában voltak, akik kiüresítették magukat, és a szellemi ekstázis állapotában játszották e zenét. A tradicionális perzsa zene jóval mélyebb annál, mintsem hogy valaki úgy tudjon megszakítás nélkül közvetlen, bensőséges viszonyban maradni vele és úgy tudja jól előadni, hogy előtte ne zajlott volna le benne egyféle szellemi átalakulás és a hétköznapi, profán állapotról való megfeledkezés. Sokan kérdezik, hogy a tradicionális perzsa zene előadóinak egy része miért rabja a narkotikumoknak. Valószínűleg ez azzal magyarázható, hogy sokan közülük nem tudták magukévá tenni azt a kegyet, amit a szúfizmus és gnózis nyújtani tud, és nem ismerték azokat a módszereket sem, amelyekkel szellemi állapotok és állomások érhetőek el. Mindenesetre a szúfizmus nézőpontjából az teljesen nyilvánvaló, hogy a zene szellemi értelemben vett hasznosítása csak a

lélek megtisztításával és a bennünk élő kígyó megölésével lehetséges. Csak ez szabadíthatja ki a szellem madarát, s készítheti fel arra az emelkedésre, ami egy szellemi természetű zenével lehetővé válhat.

A tradicionális perzsa zene által lehetővé váló szellemi emelkedésnek sok fajtája lehetséges. Van, ami a dallam révén érhető el. Ez az embert lépésről lépésre az egyik szellemi állapotból a másikba emeli, míg el nem éri a szellemi öröm és ekstázis állapotát. A hangnem is egy meghatározott hangról indul, ami a hangrendszer princípiuma, és a dallam is mindig visszatér e hanghoz, soha nem veszítvén el a centrumot, amelyhez az előadás tartama alatt a zene mindig visszatér. A legteljesebb zenei élmény tehát egy „hangvilágban” való élet, s a mű e világ centrumába vezeti a hallgatót. E centrum felé haladás pedig természetesen nem más, mint a szellemi emelkedés zenei hasonmása. Ugyanezt a célt szolgálhatja a zene ritmikája és a tempó, amelyek megváltoztatják az ember viszonyát a hétköznapi időhöz, ami a világban zajló élet egyik legfontosabb meghatározója. A perzsa zenének rendkívül gyors, szabályos ritmusa van, de olyan zenei pillanatok is ismer, amikor az ütem és a temporális meghatározottság minden más formája megszűnik. Az első esetben az ember a kozmikus élet lüktetésével egyesül, ami szívverésként az egyénben mindig jelen van. Az emberi élet és a kozmosz élete eggyé válik, a mikrokozmosz és a makrokozmosz egyesül. Ennek következményeként az ember szelleme kitágul, és abban az örömben és ekstázisban részesül, amely az egész világot körülöleli, és amit az ember csak azért nem képes érzékelni, mert az Istenről való megfélelkezés (*ghaflah*) állapotában van. A második esetben, amely minden ritmus és időbeli meghatározottság fölött áll, az ember mintegy kiszakad az idő világából; úgy érzi, az örökkévalósággal áll szemtől szemben, és egy pillanatra a kialvás (*fanā'*) és permanencia (*baqā'*) boldogságában van része.

A gnosztikusnak, aki elérte a tökéletességet, többé nincs szüksége zenére, ahogy a tradicionális művészet más formáira sem, hiszen ő maga s életének egésze vált művészetté. Minthogy benső érzékei felébredtek, mondhatni folyamatosan a szellemi koncert hallgatásának állapotában van. Számára az egész világ egy örök dal. A létezést mindig harmóniába és szépségbe ágyazottan látja. Ahogy látásával e szépséget a természeti és teremtményi világ színeinek és alakzatainak formájában tapasztalhatja meg, hallása számára az a zene formájában jelenik meg. Élete soha nem válik el a zenétől, annak boldogságától és örömétől. Ha meghallgatván örömét leli egy zeneműben, ez csak azért van, mert e zene, amely a szellem csendjéből fakad, saját benső állapotainak tükröződése. És ha távol akarja tartani magát attól, amit ma némelyek zenének neveznek, és ami valójában nem több minden értelem és szellemi jelentőség nélküli zajnál és ka-

kofóniánál, ez azért van, mert az csak megzavarná benső szellemi állapotát; diszharmóniája megbontaná és elűzné a dalt, amely lényének középpontjából fakad. Ha az illető, mint sok szúfi, ezen felül még tehetséges zeneszerző és előadó is (a tradicionális perzsa zene legnagyobb mesterei mind kapcsolatban álltak a szúfizmussal), akkor műve és előadása saját szellemi állapotainak hangokba burkolt tükörképe lesz, s e hangok egy olyan melódiában fognak egyesülni, amely a hallgatókat is ezen állapotok felé vezetheti.

Úgy is fogalmazhatunk, hogy a szúfi egy hangszer a teremtő kezében, és amit megszólaltat, az az égi Muzsikus dala; a dalt pedig a szúfi saját lényében hallja. A világ akár egy harmonikus hangokból szőtt dal; e harmonikus hangok kombinációja egy dallamot eredményez, amely a hallgatót magasabb állapotokba vezetheti. Mivel a gnosztikus szétszakította az elválasztó létezés fátylait, s visszatalált saját eredeti állapotába, őseredeti természetéhez, így ő is – akárcsak a világ – egy melódiát visszhangoz, amelyet saját lénye szólaltat meg, a hangszer, amelyen Isten kedve szerint azt játszik, amit akar. Lehet-e nagyobb öröm annál, mint amikor az ember nemcsak hallgatja az isteni koncertet, hanem maga is eszköz e zene előadásában; amikor saját akaratát az isteni Akarat alá rendeli és önmagát teljesen Isten kezébe helyezi, hogy így olyan dallamok forrásává válhassék, amelyek örömet és boldogságot árasztanak, és az embert saját őseredeti otthonába, végső lakhelyére vezetik.

Jelenkori világunkban, ahol egy valódi spiritualitás megközelítése napról napra egyre nehezebbé válik, és ahol a szépséget, amely egykor mindenhol jelen volt, csak luxustárgynak tekintik, a tradicionális zenének rendkívüli jelentősége van; olyan, mint menedékhely egy rettentő viharban, vagy egy friss és bőséges oázis a lángoló sivatagban. Napjainkban sokan vonzódnak e zenéhez, de csak kevesen vannak tisztában vonzalmuk legmélyebb okával. Ezek az emberek valójában a szellemi életet keresik, azt a csendet és békét, ami minden szellemi természetű zene szubsztanciájában benne rejlik; „az ember és Isten szövetségének misztériumait, amelyek a dallam fátyla alatt rejtőznek”; e misztériumok szépsége az, ami vonzza őket; a perzsa zene látszólagos szomorúsága csak a benne rejlő leírhatatlan öröm előjátéka.

Perzsia gnosztikus és szúfi jegyekkel bíró tradicionális zenéjének teljes hitelességét meg kell őrizni, és eredeti minőségét nem szabad feláldozni széleskörű elterjedéséért. Természetesen e zene megóvásának a legjobb módja, ha megvédjük és fenntartjuk a szúfi tradíciót, amely e zenét létrehozta, és elkerülünk minden alaptalan újítást és utánzást. Ezt különösen fontos hangsúlyozni, ha a kortárs nyugati civilizáció zenéjének utánzására gondolunk, minthogy materialista világnézetének köszönhetően e civilizáció értékrendszere diametrális ellentétben

áll a tradicionális zene céljaival. Csak azok nyithatnak új fejezetet a szellemi zene történetében, akik képesek arra, hogy kapcsolatot teremtsenek a szellem világvilágával, s akik teljes mértékben tisztában vannak Perzsia tradicionális zenéjének princípiumaival. Máskülönben minden változtatás az égbe vezető létrát egy olyan, tisztán földi és világi kommunikációs eszközzé fogja alacsonyítani, amely teljesen híján van a transzcendens dimenzióknak. Napjainkban a perzsáknak, éppúgy, mint más muszlimoknak, és általában véve a tradicionális orientáltságú embereknek a tradicionális perzsa zene az isteni kegyelem egyik forrása lehet – kielégítve az elveszett és szomjúhozó lelkeket; menedékhely, amely megóv az idők negatív befolyásaitól, és – legalábbis némelyek számára – a csodás, ám időbe vetett szépségekből utat nyit az Abszolút szépségéhez. Minthogy e zene az örök világ dala az idő és tér világában, nem érintheti sem elfajulás, sem romlás. Mint a hajnali napfény, üzenete mindig friss és lélekteli. Világunkban azért van jelen, hogy felnyissa szemünket és fülünket, s dallamainak segítségével – természetesen isteni segédlettel – megszabadulhassunk a haláltól, amit helytelenül neveznek életnek, és elérjük a valódi életet, amelyre semmi sem vet árnyékot. Reánk vár, hogy felismerjük eme megbecsülendő örökség értékét, amelyre, akár csak az iszlám rendkívül gazdag kultúrájának más területeire, ma sokkal nagyobb szükségünk van, mint a történelemben valaha is volt.

*Ó, pohárnok, derítsd fel serlegünk a bor fényével!
Ó, lantos, arról dalolj, hogy enged a világ vágyainknak!
Serlegünk mélyén a Barát arca tükröződik,
Ó, te, ki mit sem tudsz a mi örök borivásunk örömeiről!
Akinek szívét a szeretet felélesztette, soha meg nem hal az,
Mert Örök életünk a mindenség lapjaira íratott fel.*

(Háfiz)

Fordította Nagy Csaba